

BESZÉD

MELYLYEL

A BUDAPESTI KIRÁLYI TUDOMÁNY-EGYETEM

REKTORI SZÉKÉT

KLINGER ISTVÁN

ROZSNYÓ-EGYHÁZMEGYEI ÁLDOZÁR, A SZT. HÁROMSÁGRÓL NEVEZETT SIKLÓSI
CZIMZETES APÁT, HITTUDOR, SZENTSZÉKI ÜLNÖK,
A LELKIPÁSZTORKODÁS NY. R. TANÁRA, A HITTUDOMÁNYI KAR VOLT DÉKÁNJA

1888. ÉVI SZEPTEMBER HÓ 16. ELFOGLALTA.

BESSED

A STUDENT OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

CHICAGO, ILL.

KLINGER IS TAVAN

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILL.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

CHICAGO, ILL.

Tisztelt gyülekezet!

A római bölcs mondja: „Nincs oly műveletlen, nincs oly vad nép, mely ha nem is tudja, minő istenének kellene lennie, azt mégis ne tudná, hogy istenének lennie kell.“ ¹⁾ Úgy hogy Plutarch Coloterus ellenében írja: „Ha az egész világot bejárod, fogsz találni városokat bástyák, király, tudomány nélkül, de várost templomok s isten nélkül, mely imát ne rebegne, mely áldozatokat ne mutatna be, hogy jóllétet nyerhessen s nem igyekeznék áldozatok által a szerencsétlenséget elhárítani, ilyet senki sem talál.“ ²⁾

Még azok is, kik az Isten létét tagadják, valahányszor bajban vannak, vagy valami fontosabb dolgot akarnak végezni, önkénytelenül felsóhajtának: *Isten segíts!* A kereszténység ezen úgy látszik az ember keblébe oltott egy felsőbb lénytől függés érzetét emelte, nemesbitette, tündöklőbb zománczczal környezte.

Minden fontosabb teendőnél ahhoz emeli a szívét, a kitől minden jó származik. Az egyetemek a kereszténységből fejlődven ki, ősi idők óta fogva annak szellemében jártak el, midőn fontos hivatásuk tudatában

¹⁾ Lib. IV. de legib. C. 8.

²⁾ Adv. Coloterum op. ed. Trafot 1594. T. II. T. 1125. lap.

minden tanév kezdetén Istentől, a „világosság Atyjától“, ¹⁾ a tudományok ősforrásától kértek áldást munkájokra. Ezt tettük mi is ma. Feladatunk fontos, szükségünk van Isten segélyére. Különösen szükségem van nekem, kit e tanév tartalmára m. t. tanártársaim bizalma a rectori díszes állásra emelt.

A hosszú tanári pályán szerzett tapasztaláson és lehető legjobb akaraton kívül egyéb kelléket nem hozván e fontos állásra, valóban és igazán kétszeresen szükségem van Isten segélyére, hogy egyetemünk érdekeit sikeresen gondozni és előmozdítani törekedhessem. De szükségem van az összes tisztelt tanártársak, s különösen az egyetemi tanács jóakarató s kollegiális támogatására is. Kérem ezt mindnyájuktól, különösen kérem tisztelt elődömtől, tudományos és társadalmi életünk e kiváló jelesétől, ki egyetemünk buzgó és tapintatos kormányzásában nemcsak érdemet, de oly tapasztalást is szerzett, melylyel egyetemünk iránti szereteténél és ahhoz való meleg ragaszkodásánál fogva szíves lesz foglalkozásomat istápolni s azt nekem mintegy kölcsönözve, egyetemünk érdekében kamatoztatni. Isten azon segélyébe, mely által a „gyenge is erős“, és tisztelt tanártársaim istápolásába helyezett reményben foglalom el a legőszintébb köszönettel fogadott bizalom által reám ruházott rectori állást igérvén részemről, hogy valóm legjobb része, csekély erőim minden megfeszítése Alma materunkké leend.

* * *

Szerencsés voltam, tagja lehetni azon küldöttségnek, melyet egyetemünk a bolognai egyetem 800 éves

³⁾ Jacob I. fej. 17. v.

fennállásának f. évi június 11 — 13 napjain megtartott emlékünnepegyére képviseltetéseül küldött. 183 egyetem s tudományos intézet volt a világ minden részéből Afrikát kivéve, képviselve.¹⁾ Nagyszerű, lélekemelő látvány volt annyi tudóst, az emberi tudomány képviselésében a világ minden részéből egy helyen a tudomány ünneplésére egybegyűlve látni. Különösen felötlő volt, hogy számosan közülök, noha világiak, ünnepies papi ruhát viseltek. Európa legrégibb, egykor leghiresebb, legtekintélyesebb, a tudomány terén Pharosként világított egyetemek képviselői viselték azt. A hálás elismerés, a kegyelet átvette a ruhát azoktól, a kiktől átvette a tudományt, s megtartotta azt korunk eszméinek ellentétes áramlata daczára is. Szóló bizonyítéka az annak, hogy kik művelték, kik terjesztették hajdanta a tudományt.

Igaz, a tudomány nem érte el akkoriban, mert el sem érhette azon kifejlettséget, melynek ma örvend. Tudjuk, hogy a barbár népek berohanásai nemcsak feldúlták a régi civilisatio alapjait, de a győztesek gyűlölettel is viseltetvén minden ott talált intézmény ellen, a tudomány is csaknem teljesen elpusztított. A szerzetesek cellai s az ember szellemi életével foglalkozó papok mentették meg a romokat. A tudománynak új alapokat kellett teremteniök. Pedig szellemi alapot rakni nehezebb, mint azon tovább építeni. A férfierő akkoriban a tudományt inkább csak papi dolognak tekin-

¹⁾ Egyetem s felsőbb tanintézet Európából volt képviselve összesen 107. Ezek közt osztrák-magyar egyetem 9. A zágrábi nem képviseltette magát. Amerikából volt 19, Ázsiából 1, Ausztráliából 2, Új Zeelandból 2, összesen 128 egyetem s felsőbb iskola. Azonfelül küldött képviselőt 55 tudományos társulat.

tette, maga ritkán foglalkozott vele. A tudomány így aránylag kevés kézre bízva, nem idézhette elő azon eredményt, melyet a véghetetlenül megsokasodott munkaerő előidézni képes; mert áll, hogy a munkaeredmény egyenes arányban áll a munkaerővel. Hozzájárult, hogy a tudomány akkori művelői feladatuknak tartották legelső sorban azokkal foglalkozni, mik az ember lelki üdvére vonatkoznak, s így az ember szellemi legértékesebb kincsét gondozva, nem jutott annyi idejük az úgynevezett exact tudományok művelésére.

A czellájához kötött szerzetes nélkülözvén a természettudományok sikeres művelésére szükséges, de csak idő folytával lassankint előállítható s tökéletesíthető eszközöket s gyűjteményeket, nem juthatott a természettudományok művelésében azon eredményre, melyet az ezekkel manap bőven rendelkező, s a nagy természetben szabadon mozgó — a közlekedés könnyűsége s a sajtó kifejlettsége által is segített természetudós előmutatni képes. S azonfelül a gyakorlati természettudományok az élettel a legszorosabb összefüggésben állanak. Az élet akkori egyszerűsége pedig nem támasztott annyi igényt a tudomány iránt, hogy kielégítéséről gondoskodják.

Ezek daczára az exact tudományok sem hanyagoltattak el egészen. A természetet Isten művének tekintvén tanulmányozásából a tudományra sok hasznot reménylettek s azért arra lelkesítettettek is.¹⁾ Az akkori nagy találmányok s fontos természeti törvények felfedezése is mutatják, hogy e tudományágak is

¹⁾ V. ö. Aquinói szt. Tamás: *Summa contra gentiles* első négy fejezetét és R. Coppola e című művét: *S. Tomaso s' Aquino e le scienze naturali*. Milano, 1874.

műveltettek. Egy Beauvais Vincze, Bacon Roger, Nagy Albert stb.¹⁾ munkáik pártatlan szakférfiak által az exact tudományokra alapvetőknek tekintetnek. A művészet is párhuzamosan halad ikertestvérével a tudománynyal. Csodáljuk ma is, másoljuk, utánozzuk akkori alkotásait. A rege, melyet a vallási meg hasonlítás a középkor sötétségéről feltalált, a múltnak nem ismerése és a mindent kicsinylőleg lenéző felületesség terjesztett, ma a tudomány előtt már elveszítette értékét és hitelét. Ma már az el nem fogult tudós szívesen elismeri, hogy a középkor rakta le a tudomány alapjait s egyengette útját a további fejlődésnek. Ez ültette azon fát, mely ma már oly szépen díszlik, de még korántsem érte el fejlődhetése netovábbját. Többet tudunk sokban, mint tudott a középkor, de lesz idő, midőn a későbbi kor többet fog tudni, mint tudunk ma.²⁾ Ez a fejlődés természetes törvénye. Azt kívánni, hogy egy ma ültetett fa mindjárt kifejlése pompájában díszlegjen s azért lenézni azt, mert kezdetben nem olyan, milyenné csak későbbi növekedés által fejlődhetik, aligha észszerű eljárás. Fejlődött határozottan a tudomány sok ága, fejlődött annyira, hogy sokan pompája tekintetétől mintegy elkábítva azt *öncéz*nek mondják. A tudomány *öncéz*³⁾, hirdetik, azért: „a tudományt *ön*maga miatt kell *művelni*!” E nézet a mai időben gyakran hangoztattatván, méltóztatnak megengedni, hogy elmondjam, mit tartok én a tudomány czéljának. Nem utolsó végczéljáról melyet a zsoltáros így fejez

¹⁾ V. ö. Gonzales Zefirin: Tanulmányok Aquinói szt. Tamás bölcsészetéről. Budapest, 1883. 44—53. l.

²⁾ Pascal: Pensées. P. II. Art. V. 1. 2.

³⁾ C. Kirscher: Academischer Propedeutik: Leipzig, 80. l.

ki: „Az egek beszélnek az ő dicsőségét és az ő kezei alkotmányát hirdeti az égboltozat, ¹⁾ de a tudomány közelebbi s közvetlen céljáról szándékom nézetemet elmondani. A tudomány e céljának megállapítása fontos dolog. A cél szabályozza a tudományos törekvést, ez határozza meg a tudomány-intézetek, a tanítás úgy, mint a tanulás feladatát. Ezekről röviden.

*

A mily régi a munka, melylyel az ember a földtől táplálékát szerzi: ép oly régi az ember ama törekvése is, hogy magának ismereteket szerezzen, a szerzetteket rendezze és alkalmazza. ²⁾ Az ember a világban élén, szüksége van a világra. Ez szolgáltatja neki tárgyaiban az eszközöket, nemcsak léte fentartására, de öntudata, lényé kifejlesztésére s rendeltetésének, a természetének megfelelő igazi s valódi jó elérésére. De ezen eszközöket csak úgy használhatja fel, ha természetöket, lényöket, létünk alap-okát s célját megismerte. Természetünk e megismerést követeli, arra készítet, azért a törekvés azt megszerezni természetünk követelménye, ethikai szükséglet. Csak a mennyiben ily megismeréssel birunk, vagyunk képesek nemcsak a tárgyak mivoltát s értékét, de önnön mivoltunkat, lényünket, létünk alapokát s célját megismerni. E megismerés így öntudatunk kifejlesztésére vonatkozván s irányulván, *ethikai jelleggel* bir s arra szükséges lévén, *tartozást* alapít, *kötelemszerűvé* válik.

A tartozás s kötelemszerűség ezen talajában gyökeredzik tudvágyunk, tudási ösztönünk. Nyilatkozik ez már a gyermeknél is és pedig még öntudatá-

¹⁾ 18. zsoltár 2. v.

²⁾ Comer: Philosophische Wissenschaft. Berlin. 1882. 117. l.

nak felébredése előtt, midőn sokszor az alkalmatlankodásig zaklatja környezetét kérdéseivel, mi az, miért van ez, honnét van ez, mire való ez? — Mint minden ösztön, a tudás ösztöne is szükségletet tételez föl, melyből származik s melynek kielégítésére irányult. Csak mert szükségünk van ismeretre, van ez ösztön természetünkbe oltva. De ismeretre, helyes, igaz ismeretre — mint mondtam, csak azért van szükségünk, hogy erkölcsi feladatunkat, létünk-, természetünkben gyökerező kötelmünket: *egész lényünk, személyiségünk kifejlesztését, tökéletesítését s rendeltetésünk elérését* teljesíthessük.

Ezen tudási ösztön így ethikai szükségletből származván, ethikai feladat valóztatására irányulván, *ethikai jelleggel* bír. Gyökereit annál mélyebbre bocsátja, s annál hathatósabban fejlődik, minél kedvezőbbek további fejlődésének feltételei. Maga a szerzett ismeret éleszti, fejleszti azt és pedig azon arányban, a melyben előmozdítja szellemi fejlődésünket s földi hivatásunk feladatának teljesítését. Tapasztalja ezt a tudós, ki minél több, főleg szakmájához tartozó ismeretet szerez: annál inkább érzi magát vonzatva, készítetve többet szerezni, tovább haladni. Nem enged megállapodást, előbbre, előbbre készítet. Az ember így körülvéve a látható természet tárgyaitól, vizsgálja alakjukat, tulajdonságaikat, lényöket, erőiket; vizsgálja egymásra való kölcsönös hatásaikat, e hatások viszonyait s azok okait és törvényeit. Azonban nem elégszik meg legközelebbi s közvetlen okaik megismerésével,¹⁾ tovább halad okról okra, míglen min-

¹⁾ „Naturaliter inest omnibus hominibus desiderium cognoscendi causas eorum quae videntur . . . nec sistit inquisitio, quo usque perversiatur ad primam causam.“ S. Thom. Aquin. Summa contra

denek végokán megnyugodhatik. A kültermészettől magára tekint s önmagát teszi vizsgálódása tárgyává. Teste bámulatos alkotását, physical életét s törvényeit vizsgálván, a benne gondolkodó, érző s szabad elhatározásra képes lényt igyekszik megismerni. Tudási ösztöne tovább viszi. A természetében rejlő megismerés törvényét követve, a létezők végokát, annak amazokhozi viszonyát kutatja, míglen ahhoz emelkedik, ki mindenek Alphája és Omegája, *s ki valamint létük oka: úgy célja is*. Így az összes valót öleli fel, az anyagit úgy mint a szellemit, amarról érzékei, erről az ész és hit által szerez tudomást.¹⁾

De tovább megy. Nem elégszik meg, hogy az összes valót megismerte, kutatja, hogy ismerete csakugyan igaz-e, megegyez-e tárgyával? S öntudatába mint igazat csak akkor fogadja be, ha erről elegendő okok által meggyőződik, mert igaznak csak azt lehet elfogadni, mit természetének megfelelő érvekkel bebizonyítani lehet,²⁾ mi épen ezen bizonyítás által oly élénk világosságban áll lelki szeme elé, hogy ezt

---

gentiles. 3. 25. „Im Menschen wirkt noch ein Trieb, der, wie die Sprache unter allen Lebendig nur ihm allein angehört. Das Wort: Warum? welches von den Lippen der Kinder ungelehrt uns entgegenkömmt, wie es vor Jahrtausenden von denen morgenländischen Weisen klang, ist unter den Wörtern der menschlichen Sprache so zu sagen das menschlichste Wort.“ Emil du Bois-Raymond: Reden Zweite Folge. Leipzig. 536. l.

¹⁾ Rerum notitiam modo triplici apprehendimus. Nam alia expertendo probamus, alia ratiocinando, colligimus, aliorum certitudinem credendo tenemus, et temporalium quidem notitiam per ipsam experientiam apprehendimus. Ad aeternorum vero notitiam modo ratiocinando, modo credendo assurgimus.“ S. Augustinus, de Trinitate I. r.

²⁾ V. ö. D. Frayssinous: Vertheidigung und Christenthum. Pest 1830. I. Th. 52—53. l.

látnia s igazságra teremtett lelkének egész erejével igaznak elfogadnia kell.

Tág az igazságok ez országa. Megmérhetetlen sokaság s különféleségben nyilvánul. A gondolkodó ész részint az öntudatos törekvéssé fejlődött tudási ösztön — részint egységre törő természeténél fogva a megismert s megállapított igazságokat egymással összehasonlítja, egymáshoz viszonyítja, egyezések szerint csoportosítja s rendezi. Így teremti az igazság különféle rendszereit, melyek egymással összeköttetésben s egymástól függés és elkülönítésben az egyes tudományágakat képezik. Minden ezen az egyes tudományágakban tárgyalt igazságok összesen véve képezik az egész s teljes tudományt, úgy hogy a tudományt általában helyesen lehet az *igaz alapos s rendszeres ismeretének* nevezni egyrészt, másrészt hasonlítani egy életteljes terebélyes fához, melynek gyökerei a természet végtelen kis apróságaiba lenyúlnak, ágai az egész látható s láthatatlan világban szétterjednek, míg koronája az ég kifürkészhetlen magasságaiban eltűnik.¹⁾

Nincs valami szebb a világon, kiált fel lelkesen egy tudós, mint az emberi ész törekvése az igazságot megismerni. Nincs magasztosabb, nagyobbszerűbb, nincs végre, mi az emberben tisztább örömet keltene,²⁾ mint észrevenni azon kimondhatlan összhangzatot, mely öröktől fogva az Istenben létezvén, a teremtett világban nyilvánul és melynek megismerését a tudo-

¹⁾ M. Mir. Zusammenhang zwischen Wissenschaft u. Glauben. Uebersetzt von J. Jehlig. Regensburg 1883. 31. lap.

²⁾ V. ö. Dr. Schopper György e tárgyról bővebben értekező 1874/5. évi rectori székfoglaló beszédét.

mányok előhaladásának köszönhetjük. És valamint — az angol költő ¹⁾ szerint — az égi összhangzat a véghetetlen értelemből fakadva s a teremtés összes lényein átfutva, itt e földön az emberben találja befejezettségét; ép úgy éri el a tudomány befejezettségét: *ha az ész világa a szívben visszatükröződve az akaratot nemesíti s így egész valóját kalauzolja, igazgatja s tökélyéhez vezeti.*²⁾ Ez a tudomány feladata s célja.

Még azok is, kik az ember lelkétől a szellemiséget megtagadják, elismerik, hogy az ember ismerő tehetségén kívül bír még egy érző s őt öntudatos cselekvésre képesítő tehetséggel. Csak e három főtehetségének párhuzamos s harmonikus kifejlesztése s kiművelése teszi lehetővé egész valójának tökéletesítését és érvényesülését. Az egyiknek kifejlesztése a másiknak elhanyagolása mellett idézi elő nemcsak a benső kellő egyensúly felbomlását és az egész létét megmételvező meghasonlást, de hivatására is kevésbé alkalmatossá, sőt sokszor veszélyessé teszi. Mint mindennel, a tudományyal is lehet visszaélni. Ugyanazon egy virágból a méh mézet, a pók mérget szí. A tudomány szövétnekével épúgy szelid világosságot lehet terjeszteni, mint emésztő tüzet gyújtani.³⁾ A ki nem fejlesztett vagy roszul irányzott akarat, az érző tehetség eltompultsága vagy túlfokozottsága, a szenvedély a tudományt használja fel kielégíttetésére. A tapasztalás mutatja, hogy *minél többet tud valaki, annál sivárabb*

¹⁾ Dryden I. Ode. St. Cecilia.

²⁾ U. o. 32. l. és „Scientia est perfectio hominis.“ Thom. Aqu. in LL. Aristotelis de Anima. Lectio I-ma „Finis disciplinae nostrae et studiorum perfectis est.“ S. Ambros. I. 4. de int. David c. 7. n. 20.

³⁾ Mir. i. m. 75. l.

lelke s élete, ha szíve és akarata nincs eszével aránylagosan kiművelve. Göthe Faustjában hőstét a tudomány minden titkaiba beavatja, s midőn ez megtörtént, megmutatja, hogy meghasonlottabb, boldogtalanabb mint volt azelőtt. Hugo Victor oly nagy feltűnést keltett munkájában, melynek czíme: „L’Ane“, miután az embert a tudás minden képzelhető ágain s nemein átvezette, kérdi, hogy annyit tudván, *mennyivel lett jobb?*¹⁾ A lángelme colossális tévedései között kitör az emberi kebelben szunnyadó igazságérzet, hogy az ismeret, a tudomány czélja: *az embert jobbá tenni.* „Az ember valódi becse, mondja báró Eötvös József, nem eszének, hanem akaratának erejétől függ, a kiben ez hiányzik, azt a nagy elmebeli tehetségek csak gyengébbé teszik. Nincs szerencsétlenebb, sőt néha alábbvalóbb teremtés a világon, mint a nagy ész, melynek a jellem meg nem felel. A tudás vezet műveltségre — t. i. a lelki tehetségek összhangzatos kiművelésére — de maga még nem műveltség. „Igaz — mondja Hettinger — hogy műveltség a tudás bizonyos foka nélkül lehetetlen, de a tudás maga még korántsem műveltség“²⁾ és Fichte: „A tudomány maga csak egy ága az emberi műveltségnek, ennek minden ágát kell elébbre vinni, ha az ember minden tehetségét kiképezni akarjuk.“³⁾

¹⁾ Victor Hugo: L’Ane. Paris 1888. 107. 1.:

Dieu, nature, cité, la loi, l’esprit, la lettre;
Mais à quel point de vue enfin faut-il se mettre.
Pour trouver le bon sens de votre enseignement?
Je feuillette et relis tout l’homme vainement.
Je ne vois point *par où son couer s’améliore.*
Je vois la nuit grandir si je vois l’astre eclore.

²⁾ Dr. Franz Hettinger. Thomas v. Aquin und die Europäische Civilisation. Frankfurt a. M. 1380. 3. 4. 1.

³⁾ Fichte, Vorlesungen über die Bestimmung d. Gelehrt. 83. 1.

A tudomány az ész dolga s valamint azt fejleszti, úgy általa fejlesztetik. De bármennyire is legyen kifejlesztve, csak részét képezi szellemi tökélyünknek.

Összhangzatban kell tehát lelkünk tehetségeit művelnünk, s a lélek e harmonicus kiműveltségéből származik, mint az összes művelődés célja s eszménye — mint Kirchner mondja — *„az élet benső harmoniája a lélek békéje önmagával s Istenével, a véges szellem tökélye.“* A tudomány erre feltétel¹⁾ alapját képezi,²⁾ ide irányul³⁾ s azért ez lesz *célja* is.

A tudomány az ész törvényei szerint történt működésnek természetes eredménye s így az ész születte lévén, részt vesz ennek létezési feltételében, részt feladatában s azért célja valósításában is. A mi tehát az észnek, az az igaz ismeretének célja. Az ész természetét s célját saját ténykedéséből ismerhetjük meg, valamint minden tehetséget csak működésének természetéből s minőségéből ítélhetünk meg. Az ész működése nem találja, nem bírja önmagában befejezettségét. Az ész ismer, de nem hogy pusztán ismerjen, hanem hogy ismeretét érvényesítse, a szerint cselekedjék. Az orvos nem azért tanul, hogy pusztán

¹⁾ „Az igaz ismerete minden jónak feltétele.“ Dr. Schéh Ferencz: Az ember szellemi élete. Debreczen 1873.

²⁾ Az értelem megvilágosítja az ember utait, kimutatja a célokat s eszközöket, ez által öntudatosan felelőssé teszi az akaratot.“ U. o. 402. lap, v. ö. Mir. id. munkája 67. l.

³⁾ „A jellem nemesítése így egyik feladata a szellemi tevékenységnek.“ U. o. 423. l., és „A tudomány nemesíti az emberi szellemet, ad neki magasabb nézponokat összes rendeltetésének fel fogására — vezeti valódi életbőleségre, és képesíti saját s az emberi s polgári társadalom javán öntudatosan működni.“ A. Schaller: Encyclopedie und Methodologie der Wissenschaften. Magdeburg 1812.

tudjon gyógyítani, de hogy valóban ismerete szerint gyógyítson is. Az ismeret, bár mily tökéletes és teljes legyen is, természetszerűen az akaratra hat, azt indítani iparkodik. Ignoti nulla cupido. Ismeret nélkül az akarat „coeca potentia“. Öntudatos cselekvésre csak az ismeret által képesül. Ez világítja meg cselekvése útját. Mintegy szövétnekhordó előtte jár, vezeti, kalauzolja s szolgál neki mint urának és királyának.¹⁾

Világos tehát, hogy az ész s következésképen az ismeret nem valami magában bevégzett, befejezett, magában megállapodott; teljét befejezettségét érvényesülésében keresi. Önmaga szellemi természetünk szükségleteit, törekvéseit, vágyait kielégíteni nem képes. Elolthatlan például mindnyájunkban a boldogság utáni vágy. Mutathatja nekünk az ész a boldogság honába vezető utat, de ha rajta nem fogunk járni, soha sem fogunk oda jutni. Szellemi természetünk tökélye — mint azt már fentebb kimutattam — nem pusztán ismerés-, de nemesebb természetünknek megfelelő cselekvésben áll. Inkább sok ily cselekvés, mint a nélkül sok tudás. A meddő tudás hasonlít egy szép gyümölcsös fához, mely gyümölcsöt nem terem. De megtermi, mihelyt céljához képest az akaratot megfelelő cselekvésre bírja. Az észnek az akarat alá való ily értelemben vett alárendeltségében, az *ismeretnek öntudatos cselekvésben való nyilvánulásában áll szellemi tehetségeink működésének összhangzata, rendeltetésünk elérésének feltétele.*

De továbbá, a mi magában véve fejleszthető, tökéletesíthető, az magában nem befejezett. S ki fogja

¹⁾ V. o. Mir id. m. 68 l.

állítani, hogy a tudomány mai nagy fejlettsége daczára már netovábbját érte el, hogy az emberi elme már mindent kikutatott, mindent megismert, mindent tud, mit véges tehetségénél fogva tudhat? A tudomány magában hordja tökéletesedhetésének, haladhatásának feltételét és szükségét, úgy hogy Scheidler ¹⁾ szerint „a tudomány, az igazi tudós jelszava: plus ultra“ s Fichte mondja: „A tudomány haladásától — mint egyik főtenyezőtől — függ az egész emberi nem haladása. A ki amaszt akadályozza, ezt akadályozza. Az emberiség mindent nélkülözhet, mindent ellehet tőle rabolni, csak tökéletesedésére való képességét nem.“ ²⁾ A tudomány e szerint így fejlődő s fejleszthető lévén nem lehet önczél és az *emberi nem tökélyesbítésére irányulván*, abban találja célját.

Az emberi szellem, a lélek önnönmagában, természetében bírja a törekvést önmagát, énjét érzelmeitől, ösztöneitől úgy, mint a külbehatásoktól megkülönböztetni s ezek ellenében önelhatározólag érvényesíteni. De ezen törekvése, hogy t. i. értelmét öntudattá fejlesze s képességét, énjét érvényesíteni önelhatározási szabadsággá emelje, csak azért van természetébe beoltva, mert ethikai rendeltetéssel bír és az erkölcs csak öntudat s szabad önelhatározás által válik lehetővé ép úgy mint énje, személyisége is csak szabad elhatározásból származott öntudatos cselekvésben nyilvánul s érvényesül. Öntudatát s önelhatározási szabadságát fejleszteni, tökélyesbíteni

¹⁾ Dr. Karl Hermann Scheidler: Ueber die Idee der Universalität. Jena, 1838. 133 l.

²⁾ Fichte f. id. m.

igy első s fődolga az emberi szellemnek.¹⁾ A tudomány az igaznak ismerete által fejleszti az öntudatot s képessé teszi az akaratot szabad önelhatározásra, arra irányul természeténél fogva s akként az *ember személyiségét fejlesztve s tökéletesítve alkalmassá teszi rendeltetésének elérésére* s ez a tudomány természetében rejlő egyik célja.

*

Az ember társadalmi lény. Tehetségei kifejlesztését a társadalomban éri el. Az élet ezer szálai által van ahhoz kötve. Vele született joga abban élni s rendeltetésén munkálkodni. Minden jognak kötelem felel meg. Valamint a társadalom nyújtja neki az alkalmat a földi jólétre, az eszközöket lényé kifejlesztésére, s könnyíti, elősegíti rendeltetésének elérésére irányzott munkálkodását, úgy viszont ő is tartozik a társadalom azon helyén, melyre őt a gondviselés helyezte, a társadalom céljára közreműködni. Tagja ő a nagy társadalmi organismusnak s valamint a test élő organismusában minden tagnak megvan az egész jólétére irányzott hivatása: úgy a társadalom tagjának is megvan az egész javát célzó működési köre, társadalmi hivatása. „A társadalom szervezetében megtaláljuk azon rendszerek hasonmását, mondja egyetemünk egyik korán elhunyt jelese, Greguss Ágost,²⁾ melyek az élő egyéni szervezetet alkotják: az állattenyésztéssel, földmíveléssel s az ezerkaru ipar különféle ágaival foglalkozók a társadalmi táplálkozás, a kereskedők és

¹⁾ V. ö. Dr. Hermann Ulrici: Grundzüge der praktischen Philosophie. Leipzig. I. Bd. 206.

²⁾ Beszédében, melyet az egyetemi tanévnek ünnepélyes megnyitásakor 1879-ben szept. 9-én mondott.

tőzsérek, kik az árút és pénzt szállítják, forgatják, a társadalmi vérkeringés tényezői; a fegyveres nép, a cselédség, a napszámosok mintegy az izmok, melyek a megrendelt mozgásokat végrehajtják, míg fenn az agyvelőből kormányozzák, igazgatják, vezetik az egészet“. Így meg van a társadalom minden tagjának a maga hivatása. *S arra képessé teszi őt a teendői köréhez tartozó ismeret s tudomány.* Minél képzetettebbek s hivatásuk teljesítésére képesítettebbek a társadalom tagjai, annál biztosabb a társadalmi jólét alapja, s annál inkább fog a társadalom is feladatának megfelelni. A társadalom tagjainak ezen intellectualis képzettsége arányban áll a tudomány fejlettségével. Minél magasabb ennek fejlettségi foka, annál magasabb fokra emelendi a társadalom tagjainak képzettségét, s viszont, ha ennek valamely ága hátramaradt, a társadalom tagjaiban is ez irányban hátramaradottság lesz észlelhető. Világos jele ez ama befolyásnak, melyet a tudomány a társadalmi életre gyakorol. A tudomány ennél fogva nem valami magába zárt meddő dolog, hanem *természeténél fogva érvényesülésre irányul.* Ezen érvényesülésében, *a társadalom tagjainak hivatásukra való kiképeztetésében,* ezen hivatásra való alkalmasabbá tételében nyilvánul feladata, éretik el célja.

„A gyakorlati angol mondotta ki először a jelzót: *a tudomány hatalom*; a világ haladása pedig félre nem érthetőleg hirdeti, hogy az emberi működés valamennyi terén, mindinkább azok lesznek a helyzet urai, a kik tudományban és műveltségben a többiekén túl emelkednek és beteljesül az irás jóslata, hogy elvész a nemzet, mely tudomány nélkül van.¹⁾ A meg nem

¹⁾ U. o.

fertőztetett tudomány — mondja két francia tudós Demogeot és Montucci — elrejtett, de bő forrás, melyből ezer csatornán folyik az oktatás, s következésképp egy nép szellemi élete, ipara és jóléte“. ¹⁾ Neki köszönjük a dolgok természetébe s rendjébe mélyebb belátást, s az ezen alapuló fensőbb felfogást; belőle, mint kiapadhatlan forrásból merítünk erőket s eszközöket a rideg anyag leküzdésére, s az ellenséges természet elemek leigázására, rajta sarkall ismereteink széles, majdnem mérhetlen terjedelmű országa. ²⁾ Ez tökéletesíti a földművelést, fejleszti az ipart, emeli a művészetet, nemesíti a társadalmi életet, rendezi az együttélés viszonyait, gondozza az egészséget, előmozdítja a lélek tökéletesedését. Szóval, bármely szempontból tekintjük a tudomány határait: mindig egyaránt nagyok, messze horderejűek és áldásosakként tűnnek azok fel. *Rajtuk alapszik, általuk mozdíttatik elő a földi jólét. Ezt eredményezi, ide irányul a tudomány törekvése, ez léssen tehát célja is.*

A kik a tudományt önczélnak tekintik, azon feltevésből indulnak ki, hogy az ész souverain. Az ész sem nem adta magának természetét, sem a természetében gyökeredző törvényeket, melyekhez működésében kötve van. A mi nem magától van, a mi természetét nem magától bírja, de mástól kapta, már ez által is függésbe jött attól, kitől létét s vele természetét vette. S ha az ész a természetében gyökeredző, tőle nem függő, általa meg nem másítható törvényekhez kötve van, souverainitásáról többé beszélni nem

¹⁾ Demogeot és Montucci: Rapport de l'enseignement supérieur en Angleterre et en Écosse. Paris, 1870. 9. l.

²⁾ Kautz u. o.

lehet. Működésében kötve van ezekhez, ezeket követni tartozik s ha nem követi, be áll azon állapot, melyet a törvényeitől való távozás arányához képest, zavart, önkívüli állapotnak, sőt előhaladottabb fokában elmebetegségnek neveznek.

Az ész nem teremti magának ismerete tárgyait. Megvannak azok ismerete előtt, megmaradnak ismerete után vagy a nélkül is. Ismerete csak akkor helyes és igaz, ha tárgyával egyezik ¹⁾ s ha egyszer megismerte a tárgyat úgy, a mint van, nem függ többé tőle, azt máskép ismerni. A kört nem fogja négyszögnek, a fehéret feketének nézhetni, kénytelen elfogadni, hogy kétszer kettő négy. Tehát souverainitása itt is kötve van az adott tárgyakhoz, az adott igazságokhoz. A működésében kötött, nem tőle függő törvényekhez szükségkép való alkalmazkodás, megdönti azon souverainitást, melyet neki azért tulajdonítanak, hogy véde alatt igazságnak hirdessék azt, a mit érdekökben áll annak elfogadtatni. Az ész így természeténél fogva souverain nem lehetvén, szerzeménye a tudomány sem lehet oly értelemben souverain, hogy önczél volna.

Nem nagy szolgálatot tesznek a tudománynak, kik, hogy értékét emeljék, oly czélt tűznek ki neki, melylyel természeténél fogva nem bir. Nem emelném a sas magas röptének nagyszerűségét, ha arravalónak mondanám, hogy hozza le az ég csillagait. Nem szorul a tudomány ily hamis fényre. Nagy becsű az magában. De persze, ha az ész nem souverain, a tudomány nem önczél, úgy *el kell ismerni* azon határokat, melyek közt a tudománynak tartózkodnia kell.

---

¹⁾ Sz. Tamás.

Az igazság utáni törekvés korlátokat nem tűr, az igazság magában hordja azokat. Hogy hová vezet az ész souverainitásának tana a praktikus életben, azt megmutatta azon lucus a non lucendoként „bölcészeti“-nek nevezett század, midőn az ész souverainitását ünnepelte. A souverain Isten helyett a souverain ész emeltetett az oltárra egy ledér nő személyében, kit az „ész istennő-jének“ neveztek el. Sezen istenségnek megfelelt tisztelete: Guillotin volt oltára, a hohér papja, és vér volt az áldozat!

*

Bölcészeti axioma, hogy a dolgot czélja szabályozza. A tudományintézetek feladata e szerint az ismeretek legelső elemeit közlő falusi iskolától kezdve, a tudományt teljében művelő s közlő egyetemig — a tudományt saját czéljának megfelelően úgy művelni s közölni, *hogy az egyén szellemi tehetségei összhangzatos művelése s fejlesztése által személyiségét tökélesítve, emberi rendeltetésének s társadalmi hivatásának betöltésére alkalmassá s készségesse tétessék.* Azért az emberiségnek nem nagy hasznót hajt az oly iskola, mely csak az egyik vagy másik czélt törekszik valósítani. Az ember mindennek előtt ember és csak mint ember tagja a társadalomnak, s azért téves úton halad minden iskola, *mely csak szakismeretre oktat s az embert emberi rendeltetésének elérésére nem képezi.* Igaz, hogy minden ismeret, minden tudás az embert nemesíti, s tökélyesbítésére irányul, de nem egyenlő arányban. Vannak igazságok, melyek az észet megvilágítva, közvetlenül az akarat tökélyesbítésében érvényesülnek s azt ekként rendeltetésének megfelelő szabad elhatározásra képesítik, s vannak igazságok, melyek az észet szintén megvilá-

gítva, az embert társadalmi hivatására alkalmatossá teszik. Az előbbieket az ember erkölcsi értékét alapítják meg, s minél inkább s minél többeknél érvényesül befolyásuk, annál biztosabb a társadalmi és állami rend s jólét: „Minden országnak támasza és talpköve a tiszta erkölcs“, mondja Berzsenyi. E befolyástól függ a társadalmi s állami élet erkölcsi tőkéje.

Ezred éves tapasztalás bizonyítja, hogy főleg s mindennek előtt a vallási s az ezekre alapított erkölcsi igazságok bírnak az ember személyiségét igazán s valóban fejlesztő, tökéletesítő s azért erkölcsnemesítő hatással. Azért úgy az ember rendeltetése, mint a társadalom ellen mulasztást követnek el ott, hol ez igazságok vagy éppen nem, vagy nem elegendő terjelemben taníttatnak. Azonban természetes, hogy ezek is annál nagyobb befolyást fognak gyakorolni, minél nagyobb mértékben karolják fel s hatják át az egész embert. Ehhez nem elég azok ismerete, gyakorlásuk; azért az *összes tanerők példája által hatványozott nevelés* is szükséges. S azért bajnak tartom, ha az iskolákban ezen az emberre nézve legfontosabb igazságok csak hetenkinti két órában s csupán mintegy melléktárgykénti alárendeltségben adatnak elő, sok szakiskolában pedig éppen nem is taníttatnak, mintha p. o. az iparos és kereskedő az iparon és kereskedésen kívül más magasabb rendeltetéssel nem is bírna.

S csalódnak azok is, kik módszertani eljárással a munka eredménye által biztosított többszörös sikerérzete s tudásából kifejlesztett s ébren tartott öröme-érzet s munkásságra való törekvés által tartják kifejleszhetőnek s kifejlesztendőnek az erkölcsi élet alap-

feltételét, a kötelességérzetet.¹⁾ Mert eltekintve attól, hogy az ily kötelességérzet, az általam említett, a nemes, igazi, tiszta, mindig és mindenütt érvényesülni képes erkölcsöt egyedül alapítani képes hatányok nélkül sem erkölcsi tartalommal, sem erkölcsi alappal, sem elegendő érvényesülési erővel nem birna, a siker örömeirétre alapítva inkább siker-érdekhajhászáttá, mint erkölcsi kötelemérzetté fogna minősülni. Más talajon fejlődik az „impavidum ferient ruinae si fractus illabatur orbis“-féle, a lelkiismeretet sem érdek, sem sikerért áruba nem bocsájtó, s ha kell, a hóhér pallosa előtt is rendületlenül megálló kötelességérzet, vallás-erkölcsi nevelés a talaja. Az iskola, felső és alsó egyaránt, nem pusztán ismeretterjesztő intézet, de nevelési feladattal is kell, hogy birjon. *Az alsóbb iskolában a szakrendszer határozottan e momentum hátrányára van.* Pedig meg kellene fontolni, hogy esetleges, bár nem szükségképes, terjedelmileg kevesebb ismeret, de párhuzamosabb tehetségfejlesztés, szabályozottabb gondolkodás, kifejtettebb ítélő tehetség, mélyebb erkölcsi fejlettség nem szolgáltatna-e biztosabb alapot a személyiség helyes fejlesztésére s a felsőbb oktatásra is. „Nem a tudás mennyiségére, hanem a képesség megszerzésére kell a középtanodában a főgondot fordítani“ — mondja egy szakférfiú és ugyan ő: „A közép-tanodák legyenek a szellem küzdő iskolái, melyek ifjainkat az önálló működésre neveljék. Ez a jellem-képzéssel szoros összefüggésben van.“²⁾

¹⁾ Vallás- és közoktatásügyi minister 1883. évi 26.386. sz. a. rendelet. V. ö. Kiss: Bölcs. folyóirat. 1888. IV. füzet, 388 s. köv. l.

²⁾ Dr. Lutter Nándor: „A közoktatás“ című szaklap 1888. 31. szám.

Sajnos, hogy az egyetem körében e téren szerzett szomorú tapasztalás, ismételve történt hangsúlyozása daczára, sem részesül kellő figyelemben. Minden apa szereti gyermekét, s azért sok nem szereti annak hibáit, fogyatkozásait hallani, s ez a gyermek szerencsétlensége! Hibáit, fogyatkozásait belátni nem akarván, azokon vagy épen nem, vagy csak holmi palliativ módon igyekszik javítani.

Az iskola általános és lényeges feladata alól maga a tudomány-egyetem sem vonhatja ki magát. „Az ember ethikai személyiségének kifejlesztését tudományos kiképzés által bevégezni az egyetem feladata.¹⁾ E feladatot akkor teljesíti, ha az összes emberi ismeretet felölelő tudományágakat, egymással kellő viszony s arányban, csoportosításukat az életpályákra való tekintettel eszközölve, a nézetem szerinti célnak megfelelően műveli s közli egyrészt, másrészt egész szervezete nemcsak tudányszerzésre nyújt alkalmat, de az egyén ethikai személyiségének kifejtésére is hatással van. E szervezetnek épen azért a helyi viszonyokat is figyelembe véve az egyetemi polgárok személyi minőségéhez alkalmazottnak kell lenni. A francia kormány által az angol s skót egyetemek tanulmányozására kiküldött két tudós: Pigeot és Montucci igen terjedelmes jelentésekben az angol egyetemeken talált sok oly intézkedést említenek fel és sorolnak elő, melyek Angolhonban igen szép sikert eredményeznek, de azért még sem ajánlják, hogy Franciaországba behozassanak, más lévén a francia temperamentum, s mások az egyéb viszonyok is.

¹⁾ C. Kirchner: Akademische Propedeutik. Leipzig 1842. 80. 1.

S nem is tudom mennyit érnek el ott, a hol mindig csak külföldre hivatkoznak, csak azt igyekeznek utánozni. Pankl Pozsonyban a physika volt tanára beszélt tanítványainak, hogy mikor I. Sándor czár Ferencz királyunkat Bécsben meglátogatta, az asztalra tokaji bor is került. A czárnak a tokaji bor nagyon megízlett. Tudósokat bízott meg, hogy keressenek ki tág birodalmában egy Tokaj vidékének teljesen megfelelő helyet. Találtak is ilyet a Krimben. Költséget nem kimélt. Tokajból szőlővesszőket s értelmes vin-czelléreket hozatott. Termett is bor, csak egy baja volt, hogy nem volt tokaji. Mindent elkövettek, hogy olyan teremjen, s még sem termett, mert — mint Pankl mondja — „Terra cum climate Tokajini mansit.“ A föld az éghajlattal Tokajban maradt.

Szükséges volna nálunk, hogy mindenekelőtt egészséges egyetemi élet teremtessek, melynek levegőjében polgárai nemcsak a tudomány szeretetét és becsülését szívják magukba, de hivatásukra nemes verseny által fokozódott, öntudatos munkássággal készülve, egyúttal jellemük, erkölcsi nemesbülésük, a jóra irányzott elhatározásuk kifejlesztésére tápot találnának. Sok tényezőtől függne ily egyetemi élet kifejlesztése, de egyelőre jó szolgálatot tenne a *helyesen vezetett s a tanárokkal érintkezésbe hozott* (az egyetem czéljának megfelelő) *egyleti élet* részint behozatala, részint a meglevőnek kifejtése.

De az egyetem a tudományos kiképzés által csak úgy fogja feladatát megoldhatni, ha a tudomány *saját czéljának megfelelően* tárgyaltatik. Tudjuk azt, hogy a dolgokat oly színben látjuk, a mely színű üvegen nézzük. A fiatal lelkelet is rendesen olyanban látja a

tudományt, a milyenben a tanár bemutatja. A tanár tudva, hogy mily fontos kihatással van a haza reményeire és majdan fenkölt lelkű munkásaira az általa művelt és előadott tudomány, nemcsak azon lesz hogy szakmája iránt hallgatói szívében lelkesedést keltsen, de azt úgy is fogja tárgyalni, hogy általam jelzett célját minden irányban elérje. A miképent a tudomány természete s a tanár belátása és lelkiismerete határozza meg.

A legjobb mag is azonban csak úgy fogamzik, csak úgy termi meg az óhajtott gyümölcsöt, ha megfelelő talaj fogadja be és megfelelő ápolásban részesül. Az egyetemi polgárok képezik az egyetemen e talajt, ők vannak hivatva a tudományt lelkükbe befogadni, abban ápolni s az érés azon fokára fejleszteni, hogy az nemcsak javukra, de az emberiség és nálunk édes hazánk javára is mennél bővebb gyümölcsöt teremjen. De ez megint csak úgy érhető el, ha a tudománynyal saját céljának megfelelően fognak foglalkozni úgy, hogy *egyrészt lelkületüket, jellemüket, erkölcsi mivoltukat, szóval ethikai személyiségüket művelve, nemesítve, tökélyesítve, önként és szabadon választott hivatásukra képesüljenek.* Mennél inkább eszközlendik az elsőt: annál biztosabb alapot raknak a másinak. E törekvésben két szélsőség kerülendő: a túlhajtott idealismus és túlhajtott utilitarismus. Mert tagadhatatlan ugyan egyrészt, hogy a tudomány bir belbecsel és azért a vele való önmaga miatti foglalkozás szép, idealisticus foglalkozás; reális értékét azonban csak célja valósításában fogja elérni. A nélkül meddőségre vezet és nem birand a tudományos törekvést élesztő, a kitartó szorgalmat fejlesztő; általános és

elegendő hatással. De másrészt a tudomány nyal csak dicsőség hajhászata, csak anyagi érdek elérése miatt foglalkozni, annyi, mint a tudományt megbecsteleníteni, lealacsonyítani. Igaz, a tudomány célja valósításával sokszor anyagi előny is jár. Dat Galenus opes, Justinianus honores. Azt elfogadni, vele élni ép oly természetes, mint természetes leszedni a fáról a gyümölcsöt, melyet az önként terem. De sajnos, korunkban, mint oly sokat, a tudományt is látjuk az arany borju körüli tánczra kárhoztatni és mint du Bois-Raymond¹⁾ mondja fejős „tejelőnek“ tekinteni.

De a tudományok a legszorosabb összeköttetésben is vannak egymással, Egyik alapul szolgál a másiknak, egyik a másiktól kapja világát s azt ismét másnak adja át, úgy hogy egyiknek haladása a másikat is elősegíti s egynek elhanyagolása a másiknak elmaradását okozza. Valamint ismereteink tárgyai, az anyagiak úgy mint a szellemiek egymással ezer szálacon összefüggnek: úgy ismereteink is e legszorosabb kapcsolatban állnak egymással. Az „Universitas litterarum,“ a tudomány egyetem van hivatva, azok *egységi és összesítési gyúpontját* képezve,²⁾ azok minden ágát egymással kellő összefüggésben és egymáshozzi kellő arányban felkarolni.

A természettudományok mai időben eleddig nem látott arányban és nem sejtett sikerrel műveltetnek. Korunk materialismusra hajló iránya kielégíttetését

¹⁾ Emil du Bois-Raymond: Reden 2-te Folge. Leipzig, 1887. 456. lap. „Endlich wenn bei bedenklichen gesellschaftlichen Zuständen nicht blos absolut, sondern auch relativ mehr junge Leute sich finden, als sonst, denen Wissenschaft nicht die hohe, die himmlische Göttin ist, sondern eine milchende Kuh“ u. s. w.

²⁾ V. ö. Dillmann: Ueber Hochschulen. 11—12. lapok.

tőlük várja, valamint viszont általuk tápláltatik is. Az irány azonban, melylyel azok egyes ágai imitt amott műveltetnek már sok sajnos eszmezavart, sok bajt okozott: „Valóban úgy látszik — mondja a lánglelkű Hettinger — mintha a természet ismeretének gazdagsága, melyre századunk oly büszke, bennünket *bensőleg* szegényebbé tett volna. A szem, csak a földre szegezve, elveszítette célpontját, elveszítette szellemi kincsei iránti érzékét, s csak az anyagiak hajhászatában emészti magasabb célra kapott erejét. Azonban e szomorító jelenségnek oka nem a természettudomány. Mit tehet róla, ha a természettudós a lelket bonczkés-sel, s az Istent távcsővel keresvén s azt így nem találván, azt mondja: nincs lélek, nincs Isten, vagy ha a leszármazás elméletének túlhajtásából logikai ugrással az ember ős alapjául a majmot teszi? A természettudományt nem fosztja meg értékétől a vele való visszaélés. A természettudomány eredményei mindig fontosak maradandnak az életre épűgy, mint a tudományra, és lesz idő — ez erős meggyőződése — midőn a természettudományok fenséges hivatásukban oda fognak fejlődni, hogy megtanítják az embert a teremtményben a teremtőt jobban felismerni, és megismerni. Innét van, hogy az elleneitől is igazi bölcsnek elismert XIII. Leo pápa is a természettudományok művelését oly melegen ajánlja: „Mi sem lehet — úgymond hasznosabb, mint a természet titkait szorgalmasan fürkészni s a természettudományokkal sokat, s behatóan foglalkozni. ¹⁾

¹⁾ Nihil utilius. quam naturae arcana diligenter investigare et in rerum physicarum studio multum digneversari.“ („Aeterni Patris“ 1879. aug. 4-én.)

Azonban a természettudományok e jogos művelése, nem igazolja az elhanyagolást, melyben a bölcsészeti tudományok részesülnek. Ezek volnának hivatva a természettudományok által előállított roppant anyagot feldolgozni s a tudományra nézve igazán értékesíteni, az ember földre szegzett szemét magasabbra irányozni, az igazság csillogó mezébe öltözött s sallangos jelszavak burka alatt terjesztett tévedéseket helyreigazítani, hogy: „unde veniebat maledictio, veniat et benedictio.“

Igaz, hogy míg minden tudomány haladt: addig „a modern philosophia útját csak azon sirok által látjuk jelezve, melyekbe a rendszerek egymást temették“. ¹⁾ S egy történész, ki a bölcsészet történetével tüzetesen foglalkozott, temetőhöz hasonlítja azt, a melyen számtalan siremlék látható; az egyik nagyobbserűbb s pompásabb, a másik egyszerű s kevésbé gazdagon ékítve, de mindegyiken, egyiken úgy mint a másikon olvasható a szomorú: „Hic jacet.“ A mit egyik bölcsész elért, vagy elérni vélt, azt a másik lerontja s tarthatatlanságát kimutatja. Quot capita, tot sensus. ²⁾ A bölcsészet ekként saját hitelét lerontva önmagát szánnalomra méltó állapotra juttatva, ráillik mit Kant „Kritik der Vernunft“ című műve előszavában a metaphysikáról mond: ³⁾ „Volt idő, midőn a metaphysika

¹⁾ Vogl Márton: Philosophiai levelek. Budapest, 1884. 117. l.

²⁾ Dr. Fr. Brentano: Ueber die Gründe der Entmuthigung auf Philosophischem Gebiete. Wien, 1874. 7. l.

³⁾ Wahrheit vereint, Irrthum zerstreut. Wo des Wissens Leben die Wahrheit ist, da herrscht Einheit; wo aber Mannigfältigkeit mit gegengesetzter Ansichten, da gibt es unausgeblich viel Irrthum, und keine oder in günstigen Falle wenig Wahrheit. (T. Pesch: die moderne Wissenschaft. Freiburg. 1870. 51. l.)

⁴⁾ Kehrbach-féle kiadás. 4. l.

a tudományok királynéjának tartatott, — most divat
 őt lenézni s megvetni, s az elhagyott matrona kesereg
 mint Hekuba: „modo maxima rerum tot generis nati-
 que pótens, — nunc trahor exul, inops.“ (Ovid. meta-
 morph.) ¹⁾ Ez nem maradhat így. A philosophiának
 ismét fel kell emelkednie és a tudományok sorában
 őt jogosan megillető helyét újra elfoglalnia. Látván
 eltévedését, hová idáig utai vezették, *vissza kell térnie*
azon alaphoz, a melytől távozva a diasporába jutott, s
 azon alapon kell tovább épülnie. ²⁾

A tudós külföld tekintélyes része belátta ezt. Szép
 eredménynyel műveli a Stagirita által alapított, az
 aquinói szellemóriás által tovább fejlesztett s az
 „Aeterni patris“ nagyszabású körlevél által érdemle-
 gesen méltányolt bölcsészeti irányt. S azért a magyar
 tudomány érdekében állónak tartanám, ha e bölcséleti
 irány egyetemünkön is képviseltetnék. Az egészséges
 magyar ész kész az egészséges táplálékot befogadni.
 Alapos a remény, hogy a bölcsészetnek egyetemünkön
 ez irányban való tárgyalása, mind a bölcsészeti elő-
 adásokra beirt hallgatók megdöbbentőleg csekély szá-
 mát ³⁾ szaporítani, mind általán a bölcséleti tanulmá-
 nyoknak hazánkban nagyobb lendületet fogna adni.

A divat, mely a bölcsészetnek s általában a
 szorosabban vett emberi tudománynak csak vallás elleni
 irányultsága mellett ismerte el tudományos jellegét s
 értékét, ma már mulófélben van. A tudomány igaz

¹⁾ V. ö. Kiss: Bölcsészeti folyóirat 1888. IV. füz.

²⁾ Sapientian enim antiquorum exquiret sapiens narrationemque
 virorum nominatorum conservabis. Eccl. 39. fej. 1—2. r.

³⁾ A legközelebbi mult tanévben az I. félévben az összes egye-
 temi hallgatók mintegy 17, a II-ik félévben mintegy 9 százalékát
 képezték.

barátai, kiket törekvéseikben az elfogulatlan igazság-
érzet vezérel, ma már a vallási igazságoktól, mint ilye-
nektől sem idegenkednek többé. A valódi tudós elfogu-
latlanul keresi az igazságot, s elfogadja azt akár valláson
kívüli, akár vallási téren találja. S midőn elfogadta, *az*
ember tökélyesbítésére s a társadalom javára értékesíti. Erre
törekszik a vallás is. Tudomány és vallás ikertestvérek,
mindkettő hivatva van az embert tökéletesíteni, bol-
dogítani. S ha eljön az idő, midőn kölcsönösen felis-
merve testvériségüket, felismerve közös hivatásukat
karöltve fognak céljuk valósítására működni, beálland
azon aranykor, mely után „buzgó imádság epedez száz-
ezrek ajakán“. Adja Isten, hogy nálunk is valósuljon
ez hazánk boldogítására!
